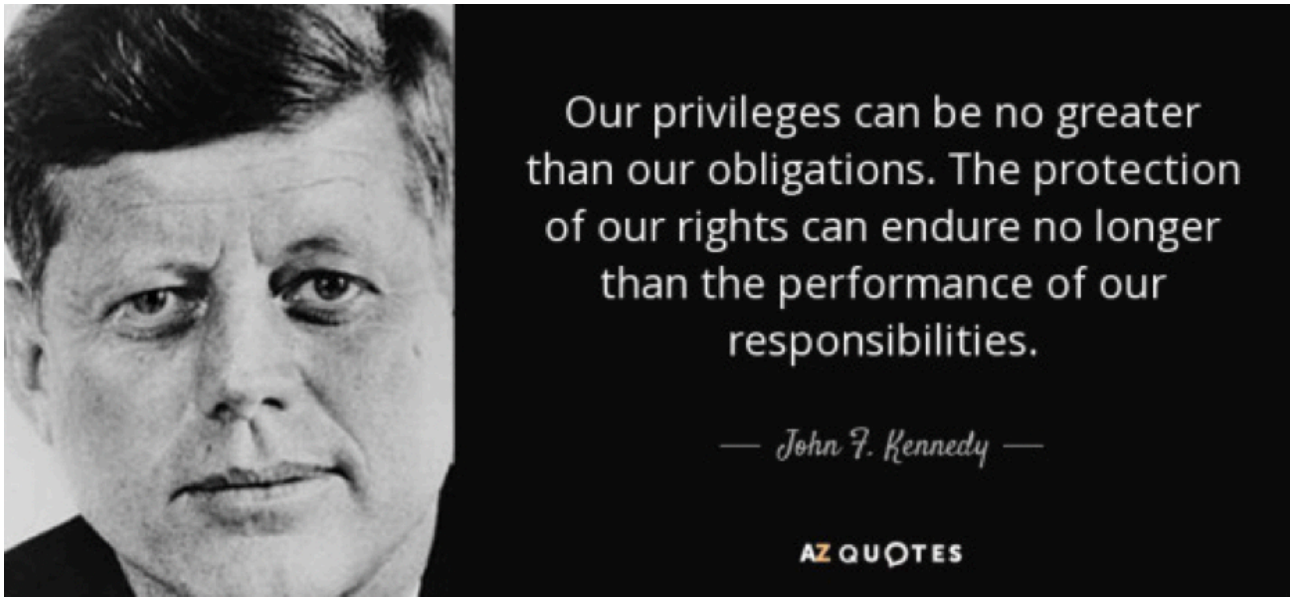
ھوقۇق ۋە مەسئۇلىيەت

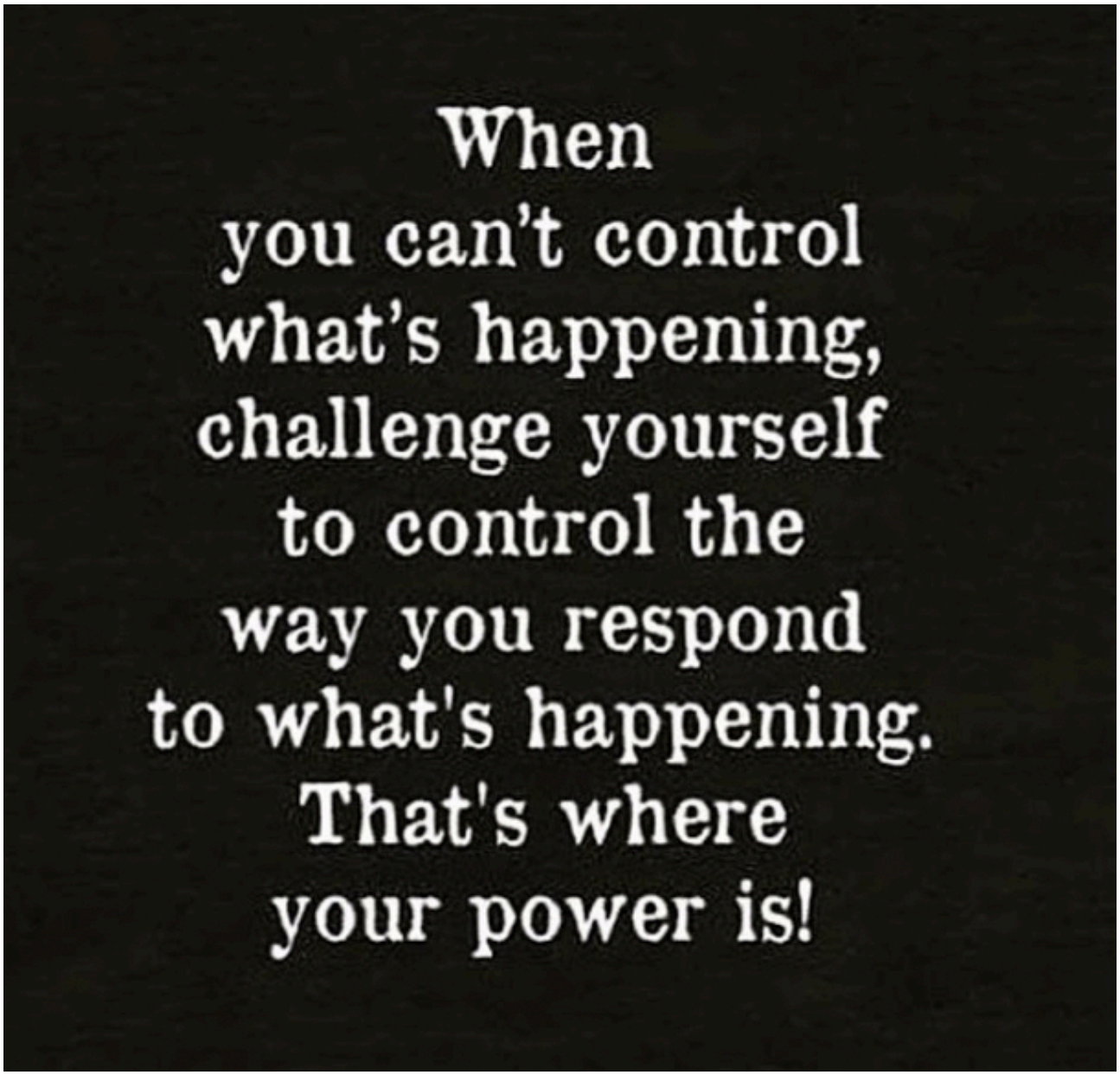
بىز ھاياتىمىزدا تۇنجى ئوقۇغان كىتاب «ئېلىپبە» بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ پۈتۈن ھاياتىمىزدا بويسۇنۇش زۆرۈر بولغان ھايات قانۇنىيتى ـ يەنى بىز ھەر بىر ئالغىنىمىزدا بېرىشنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك دېگەنلىك. ئېلىش بىزنىڭ ھوقۇقىمىز بولغانده‌ك، بېرىش بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز. ھەرقانداق بىر ئەركىن دۆلەتتىكى ئەركىنلىكنىڭمۇ بىر چېكى ۋە شۇنىڭغا تۇشلۇق مەسئۇلىيتى بار. ھوقۇقنى تەكىتلەپ، مەسئۇلىيەتنى ئۇنتۇش، خۇددى بىر نەرسىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا پۇل تۆلەشنى ئۇنتىغاندەك بىر ئىش.

بىزنىڭ ھەق ـ ھوقۇقىمىز ھەرگىزمۇ بىزنىڭ مەسئۇلىيتىمىزدىن ئۈستۈن ئەمەس. مەسئۇلىيتىمىزنى ئادا قىلمىساق، ھەق ـ ھوقۇقىمىزنى قوغداش كاپالەتكە ئىگە بولمايدۇ.

كۆپىنچىمىز بىلگەنده‌ك، 4 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى بريۇسسېلدىكى ياۋروپا بىرلىكى بىناسى ئالدىدا ئېلىپ بېرىلغان 5000 كىشىلىك نامايىشنى قوللاپ قۇۋەتلەش يۈزىسىدىن، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا، جۈملىدىن ئامېرىكىنىڭ پايتەختى ۋاشىنگتون ئالاھىدە رايونىدا ئامېرىكا ئۈيغۇر ئۈيۇشمىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن نامايىش ئۆتكۈزۈلگەن بولۇپ، گەرچە نامايىش ئومۇمىيي جەھەتتىن ئوڭۇشلۇق ئۆتكەن بولسىمۇ، بىراق ئاخىرىدا بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بەردى. بۇ نەخ مەيداندىكى نۇرغۇن قېرىنداشلارنى راھەتسىزلەندۈردى. نامايىشتىن

كېيىن فېيسبۇك، ۋاتسئەپ قاتارلىق ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا زەنجىرسىمان رېئاكسىيەلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ، زۆرۈر بولمىغان كۆڭۈلسىز ئىشلار داۋام قىلماقتا. ئۇ كۆڭۈلسىزلىكلەر مەيلى نېمە سەۋەبتىن يۈز بەرگەن بولسۇن، ۋەتەنـدە خەلـق شۇنـچە ئېغىر تەھدىت ئـاسـتىدا قـالـغان بۇگۈنـكى كۈنـدە، ئۇ ھەرگـىزمۇ قـوبۇل قـىلـمـىشـقا بولمايدىغان، ۋەتەن مىللەتنىڭ ئومۇمىيي مەنپەئەتىگە ئېغىر زىيان ئېلىپ كېلىدىغان بىر سەتچىلىك.

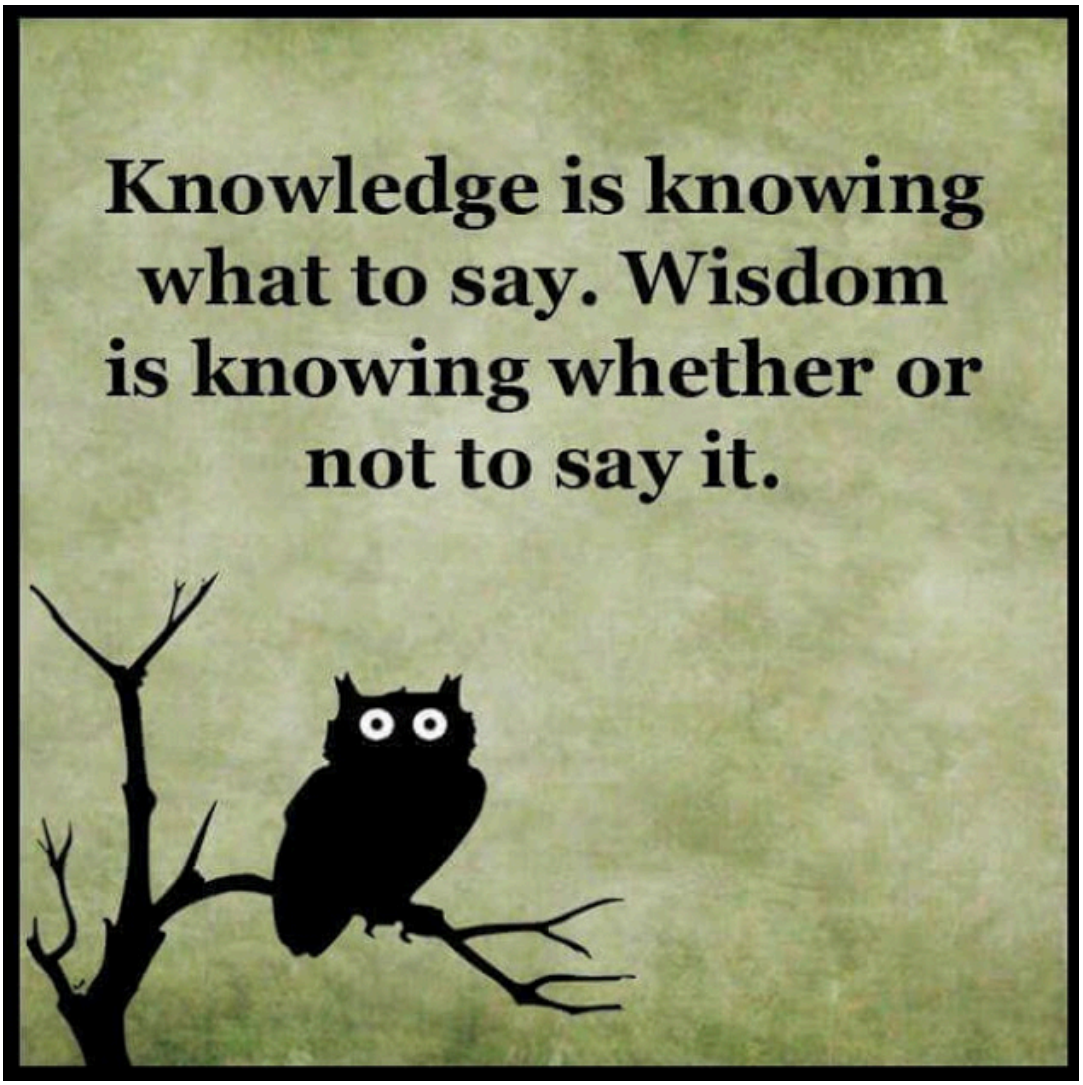

يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەنى كونترول قىلالمىساڭ، ئۆزۈڭنىڭ يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەگە قانداق ئىنكاس قايتۇرۇشۇڭنى كونترول قىلغىن. بۇ سېنىڭ ئارتۇقچىلىقىڭ.

بىزدە «يالۋاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر» دەيدىغان ئاتا سۆزى بار. ئادەم ئۆز كونتروللۇقنى يوقاتقاندا، ئۇنىڭ تەپەككۇر قىلىش ۋە ئەقىل پاراسىتى ئەڭ تۆۋەن دەرىجىگە چۈشۈپ قالىدۇ. ھەر قانـداق شارائـىتـتا تەمـكىن بـولالـمىغـان ۋە ئۆزىنـى كـونـترول قـىلالـمىغـان ئـادەم ھەرگـىز چـوڭ ئـىشـلارنـى

قىلالمايدۇ. چۈنكى چوڭ ئىشلار ھېسسىيات بىلەن ئەمەس، تەمكىنلىك ۋە ئەقىل-پاراسەت بىلەن ئىشقا ئاشىدۇ.

بىز ئويلاپ باقايلى قېرىنداشلار، قايسى بىر دېموكراتىك دۆلەتتە بىرەر پارتىيە ياكى تەشكىلات ئورۇنلاشتۇرغان ھەرقانداق بىر پائالىيەتتە كىمنىڭ سۆز قىلىشنى شۇ پائالىيەتنى ئورۇنلاشتۇرغۇچى بەلگىلىمەيدۇ؟ ئامېرىكىدەك بىر دېموكراتىك ئەركىن دۆلەتتىمۇ بىرەر پارتىيە ياكى تەشكىلات ئورۇنلاشتۇرغان يىغىن ياكى باشقا پائالىيەتتە كىمنىڭ سۆز قىلىشنى ئورۇنلاشتۇرغۇچى بەلگۈلەيدۇ، ئەگەر بىرسى ئورۇنلاشتۇرغۇچىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇنماي، قالايمقان ۋاقىراپ، قالايمقانچىلىق پەيدا قىلسا دەرھاللا ساقچىلار ئىككى قولتىقىدىن تۇتۇپ نەخ مەيداندىن چىقرۇۋېتىدۇ.

ھازىر فېيسبۇكتا بولۇۋاتقان بەزى مۇنازىرىلەرگە قارىغاندا خېلى كۆپ سانداكى قېرىنداشلارنىڭ ئامېرىكىنىڭ دېموكراتىيە ۋە ئەركىنلىك تۈزۈمىگە بولغان چۈشەنچىسى تازا ئېنىق ئەمەسكەن. مەن تۆۋەندە ئامېرىكىدىكى پۇقرالارنىڭ نامايىش قىلىش ئەركىنلىكى توغرىسىدا ئازراق چۈشەنچە بېرىپ ئۆتمەكچىمەن.

بىلىم دېمەك نېمە سۆزلەيدىغانلىقنى بىلىش دېمەك. ئەقىل دېمەك سۆزلەش ياكى سۆزلىمەسلىكنى بىلىش دېمەك.

ئامېرىكىدا ھەقىقەتەنمۇ ھەممە ئىنسانىنىڭ نامايىش قىلىش، كۆڭلىدىكى سۆزلەرنى سۆزلەش ئەركىنلىكى بار. بۇنداق دېگەنلىك ھەرگىزمۇ ئامېرىكىدا مەسئۇلىيەت يوق، نېمە ئىش قىلسا بولۇۋېرىدۇ دېگەنلىك ئەمەس. ھەر ئىشنىڭ بىر رەت تەرتىپى بار، ھەر بىر ئىنسانىنىڭ ھەق-ھوقۇقى بولغانغا ئوخشاش، ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتىمۇ بار. بىر ئادەمنىڭ قانۇنغا خىلاپلىق قىلمىغان ئاساستا ھەرقانداق يەردە ئۆز نارازىلىقىنى ئوخشىمىغان ئۇسۇلدا ئىپادىلەش ۋە نامايىش قىلىش ھوقۇقى بار. ئەگەر بىر ئادەم شەخسىيي نارازىلىق بىلدۈرگەندە ۋە نامايىش قىلغاندا، ھوقۇقمۇ، مەسئۇلىيەتمۇ شۇ ئادەمگە تەۋە بولىدۇ. بىراق بىرەر تەشكىلات ئۇيۇشتۇرغان كۆپ ئادەم قاتناشقان كوللېكتىپ نامايىشتا، نامايىشنى باشقۇرۇش ھوقۇقى ۋە ئۇنىڭغا بولغان مەسئۇلىيەت نامايىش ئورۇنلاشتۇرغۇچى ۋە ياكى نامايىشقا كاپالەت قىلغۇچىدا بولىدۇ. ئادەم سانى مەلۇم چەك (ۋاشىنگتون ئالاھىدە رايونىنىڭ كۆپىنچە جايلىرىدا نامايىشچى سانى 25، نيۇيورك شەھىرىدە نامايىشچى سانى 20) دىن ئاشقان ھەر قانداق بىر نامايىش ئۇچۇن چوقۇم يەرلىك ساقچىدىن رۇخسەت ئېلىشى كېرەك.

ۋاشىنگتون ئالاھىدە رايونىدا نامايىش قىلىش ئۇچۇن رۇخسەت ئېلىشقا مۇناسىۋەتلىك ئۇچۇرلارنى تۆۋەندىكى ئۇلانمىدىن كۆرەلەيسىز.

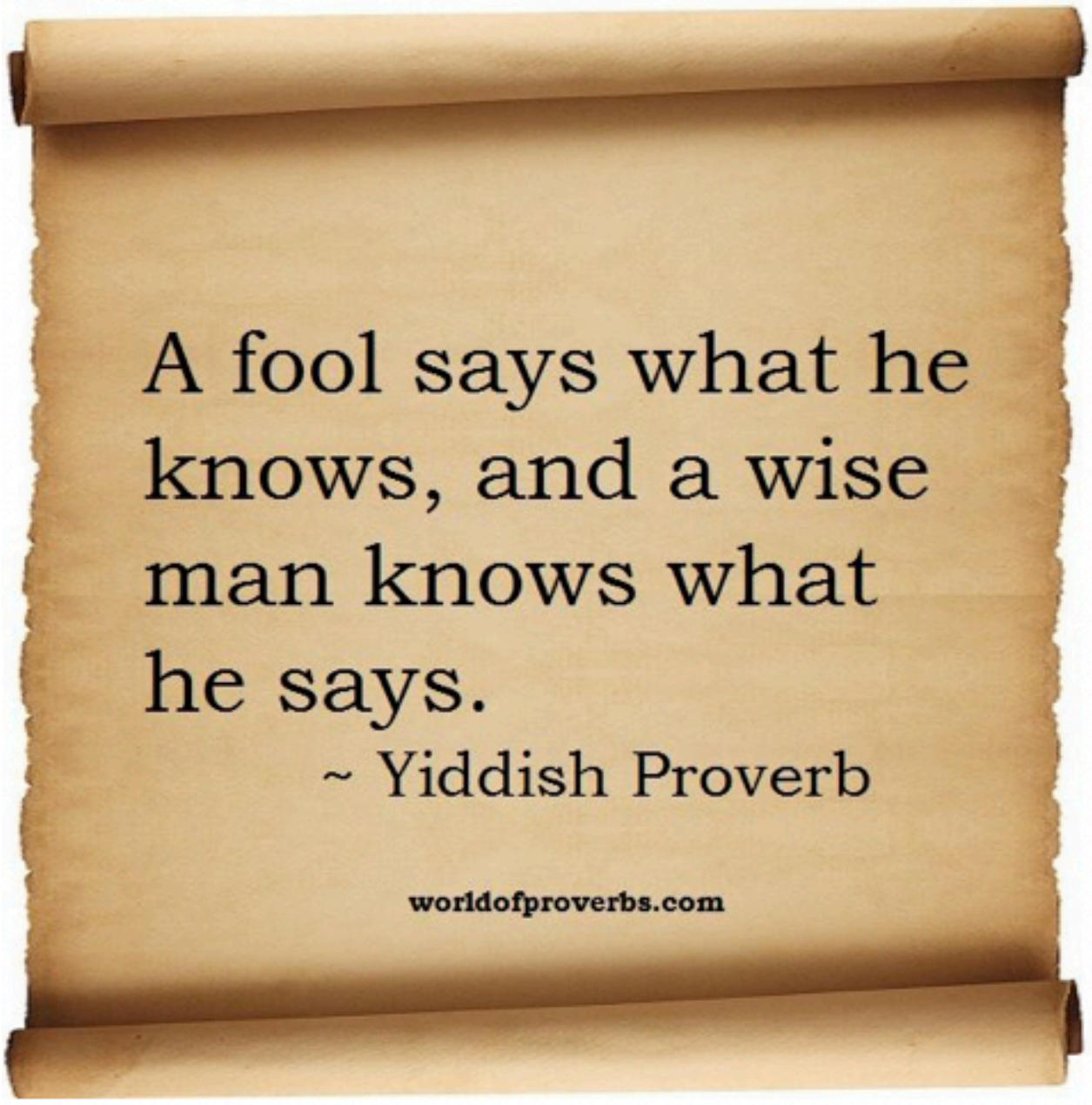
https://www.nps.gov/nama/planyourvisit/upload/10_941_Public_Gathering_Permit_and_Instructions_FINAL_08022017.pdf

ئوخشىمىغان شەھەر ۋە ئوخشىمىغان رايونلاردا نامايىش قىلىش ئۇچۇن ئالىدىغان رۇخسەتكە بولغان تەلەپلەردە ئاز تولا پەرق بار.

رۇخسەت ئېلىش ئۇچۇن ئىلتىماس قىلغاندا نامايىشنىڭ ۋاقتى، ئورنى، نامايىش جەريانىدا بېسىپ ئۆتىدىغان كوچىلار، نامايىشقا قاتنىشىدىغان ئادەم سانى (ئەڭ كۆپ بولغاندا)، نامايىشنىڭ خاراكتېرى، نامايىشنىڭ مەقسەت-مۇددىئاسى قاتارلىقلار ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى، نامايىش ئورۇنلاشتۇرغۇچى (ئورگىنايزىر) ۋە ياكى نامايىشقا كاپالەت قىلغۇچى (سپونسر) ئىمزا قويۇپ، نامايىشنىڭ ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىلغاندا ئوتتۇرىغا قويغان مەزمۇن بويىچە بولۇشى ۋە نامايىش جەريانىدا زوراۋانلىق چىقماسلىقىغا كاپالەت قىلىش مەسئۇلىيتىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. بۇنداق دېگەنلىك نامايىشنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشىغا نامايىش ئورۇنلاشتۇرغۇچى ياكى نامايىشقا كاپالەت قىلغۇچى بىۋاستە قانۇنىي مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ دېگەنلىك. ئەگەر نامايىش جەريانىدا بىرەر ۋەقە يۈز بەرسە ۋەقە پەيدا قىلغۇچى جازالانغاندىن باشقا، ئاساسلىق مەسئۇلىيەت نامايىش ئورۇنلاشتۇرغۇچى بىلەن نامايىشقا كاپالەت قىلغۇچىغا كېلىدۇ. شۇ سەۋەبتىن نامايىش ئورۇنلاشتۇرغۇچى ۋە ياكى ئۇنىڭغا كاپالەت قىلغۇچىنىڭ پۇتۇن نامايىش جەريانىغا مەسئۇل بولۇش ھەققى بار. ئەگەر نامايىشقا قاتناشقۇچى مەسئۇلىيەتسىز بىر تەرەپكە قايرىپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ ھەق قوقۇقىنى بەك تەكىتلەپ كەتسە، بۇ بەكلا شەخسىيەتچىللىك بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا نامايىشقا ئوخشىمىغان كۆز قاراش ۋە تەلەپلىرى بارلار ئەڭ ياخشىسى ئۆزىنىڭ ئارزۇسى بويىچە نامايىش قىلىشقا رۇخسەت ئېلىپ، نامايىش ئۇرۇنلاشتۇرسا بولىدۇ. ئادەم سانى يۇقىرىقى چەكلىمىدىن تۆۋەن بولغان نامايىشلار ئۇچۇن، بولۇپمۇ باغچىلاردا ۋە يول بويىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان، قاتناشقا تەسىر يەتكۈزمەيدىغان نامايىشقا چەكلىمە يوق ياكى تۆۋەن چەكلىمە بار بولۇپ، بۇ

خلدىكى نامايىشلارنى خالىغان كىشىلەر خالىغان ۋاقىتتا ئۆتكۈزسە بولىۋېرىدۇ. ھېچكىم ئۇلارنىڭ نامايىش ۋە پىكىر قىلىشنى چەكلىمەيدۇ. مانا بۇ ئامېرىكىنىڭ خەلققە بەرگەن نامايىش قىلىش ھوقۇقى.

بىزدە «ئەقىل ياشتا ئەمەس باشتا» دەيدىغان ئاتا سۆزى بار. بىز ئەقلىمىزنى ئىشلەتمەي، ھېسسىياتىمىزغا تايىنىپ سۆزلەۋەرسەك، سۆزلىگەن نەرسىنىڭ ھەممىسى سۆز بولمايدۇ.

دۆت ئادەم بىلگىننى سۆزلەيدۇ، ئەقىللىق ئادەم نېمە سۆزلەيدىغانلىقنى بىلىدۇ.

ھەقنى سۆزلەش ھەر بىر ئىنسانىنىڭ ھەق-ھوقۇقى ۋە باش تارتىپ بولالمايدىغان بۇرچى. بىراق ھەقنى سۆزلەيمەن دېگەن ئادەم ئالدى بىلەن نېمىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى بىلىشى كېرەك. ئۆزىنىڭ مەلۇم ئارزۇ-ئىستەكلىرىگە ماس كەلمىگەن ۋە ياكى ئۆز كۆز قارىشى بىلەن پەرقلىق كۆز قاراشتىكىلەرگە ھۇجۇم قىلىش،

ئۇلارنىڭ شەخسىيىتىمىزنىڭ تېگىپ ئۇنى ھاقارەتلەش ھەق سۆزلەش بولمايدۇ. خاتالىق ئۆتكۈزمەيدىغان ئادەم يوق. بىز ھەممىمىز بىلىپ بىلمەي بەزى خاتالىقلارنى ئۆتكۈزىشىمىز مۇمكىن. ھەقنى سۆزلەش باشقىلارنىڭ خاتالىقىنى تۇزىتىپ، كەلگۈسى ئىشلارنى تېخىمۇ توغرا يۈنىلىشتە ئېلىپ بېرىشقا تۇرتكە بولۇش رولىنى ئويناشى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى كېرەك. ھەرگىزمۇ ئۆز مەقسەت ـ مۇددىئاسىغا يېتىش ئۈچۈن باشقىلارنى ئىنكار قىلىش، ھەر خىل ۋاستىلەرنى قوللىنىپ باشقىلارغا بوھتان چاپلاش ئاساسىدا بولماسلىق كېرەك.

شۇنى ئوبدان بىلىشىمىز كېرەككى، مۇستەقىللىق دېگەن تەلەپ قىلغانغا بىرسى كېلىپ بېرىدىغان ياكى قولىمىزغا تۇتقۇزۇپ قويىدىغان نەرسە ئەمەس. مۇستەقىللىق دېگەن كۈچىمىز يەتسە ئۆزىمىز ئالىدىغان نەرسە. بىزنىڭ نامايىشىمىزغا قۇلاق سېلىۋاتقان ھېچ بىر ئىنسانىنىڭ بىز مۇستەقىللىق تەلەپ قىلغىنىمىز ئۈچۈن، بىزگە مۇستەقىللىق ئېلىپ بېرىدىغان مەجبۇرىيتى يوق. بىزنىڭ ۋەتىنىمىزنى بىزدىن تارتىۋالغان دۈشمەنلەرمۇ بىزنىڭ كۆچىلارغا چىقىپ نامايىش قىلىپ، بىز مۇستەقىللىقتىن باشقا نەرسە تەلەپ قىلمايمىز دەپ شۇئار توۋلىغىنىمىزدىن قورقۇپ، بىزگە مۇستەقىللىق بېرىۋېتىدىغان ئىش يوق. بىز چوقۇم چەكلىك ئېنىرگىيەرىمىزنى بىر ـ بېرىمىزگە ھۈجۈم قىلىشتەك ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلماستىن، شۇ ئۈمىد قىلغان مۇستەقىللىق ئۈچۈن سەرپ قىلايلى، كۈچىمىز يەتسە، ھەتتا ۋەتەننى بىر قوللۇق مۇستەقىل قىلۇېتەيلى. ئۇ چاغدا بىز ئەڭ نوچى ئادەم بولىمىز.

ئېسىل پەزىلەتلىك ئىنسان بول، بىراق ئېسىل پەزىلەتلىك ئادەم بولغانلىقىڭنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ۋاقتىڭنى ئىسراپ قىلما.

بىزدە يەنە «ئىززەت ئۆزدىن، كۆۋەز كۆزدىن» دەيدىغان ئاتا سۆزى بار. ھەر قانداق ئىنسان ئۆز ئىززىتىنى ساقلاش كېرەك. ئىززەت ۋە ھۆرمەتكە باشقىلاردىن تەلەپ قىلىش ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولمايدۇ، ئۇنى ئۆز سۆز ھەرىكىتىمىز ۋە گۈزەل ئەخلاق پەزىلىتىمىز ئارقىلىق يارىتالايمىز. بىزنىڭ باشقىلارغا ھۆرمەت قىلىشىمىز، ئەمەلىيەتتە ئۆزىمىزگە ھۆرمەت قىلىشنىڭ كاپالىتى. بىز باشقىلارغا كۆيىنىش ۋە ھۆرمەت قىلىش ئارقىلىق باشقىلارنىڭ ئۆزىمىزگە بولغان ھۆرمىتىگە ئېرىشەلەيمىز.

ئەگەر بىز ئۆز-ئارا كۆيىنىش ۋە ئۆز-ئارا ھۆرمەت قىلىشنى يوقاتساق، بىز زاۋاللىققا يۈزلەندۇق دېمەك.